

PEYGAMBER ŞAİRİ KÂ'B B. MÂLİK'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ*

Yrd.Doç.Dr. Murat GÖK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ÖZ

Medineli Hazrec kabilesinin Benî Selime koluna mensup olan Kâ'b b. Mâlik, hicretten yaklaşık 27 yıl önce Medine'de dünyaya geldi. Medine'de ensar arasından İslâm'ı ilk seçenlerdendir. O, İslâm tarihinin ilk dönemlerinde büyük önemi olan İkinci Akabe Biatı'na katılmış, İslâm'ın kendi kabilesinde ve Medine'de yayılmasına katkı sağlamıştır. Hz. Peygamber'in katıldığı savaşlardan Bedir ve Tebûk hariç hepsine katılmış, Tebûk'ten geri kalmasıyla hakkında Tevbe sûresinin 117-119. ayetleri inmiş ve Allah tarafından affedilmiştir. O, sadece kılıcıyla değil diliyle de Müslümanlara hizmet etmiştir. Peygamber (as)'ın Medine'ye hicretinden sonra kurulan Medine İslâm Devleti'nin kurumlaşmasında aktif roller almıştır. Onun en büyük özelliklerinden biri de şairliğidir. O, bu yönüyle Peygamber Şairi sıfatını almıştır. Her savaşta ve olayda şiirleriyle Müslümanlara moral vermiş, küfrü ve küffârı hicvetmiş, düşmanın moralini bozmuştur. Daha birçok özelliğiyle Kâ'b b. Mâlik, İslâm tarihinin ilk döneminde dikkatleri üzerine çekebilmiş ender şahsiyetlerden biridir.

Anahtar Kelimeler: Kâ'b b. Mâlik, Şair, Şiir, Peygamber Şairi, Tövbe.

ABSTRACT

The Life and Character of Kâ'b b. Mâlik, the Poet of the Prophet Muhammed

Kâ'b b. Mâlik, who belongs to Medina Hazrec tribes to the Benî Selime arm, was born in Medina nearly 27 years ago from hegira. He was one of the people who first chose İslâm religion among the members of ansar in Medina. He joined the second Akaba negotiation which was very important in the first period of Islamic history and contributed to spread İslâm both in his tribe and Medina. He joined all wars which prophet took place except from Bedir and Tebûk. He didn't join Tebûk war, and for that reason Tevbe periods of 117-119 verses were sent for him and his colleagues. So that, they were forgiven by God. He served to muslims also with his expressions not only in battlefield. He also had active role since the foundation of islamic state instituion of Medina, after the hegira of the prophet of Medina. One of attractive things about him is his poetship. Because of this, he was called the poet of the prophet. He motivated the muslims in every war and occasion with his poems. He also demoralised the enemies by satirizing sowing discord. With his great characteristics, in the first period of İslâm, he was one of the rare people who managed to attract everybody's attention.

Keywords: Kâ'b b. Mâlik, Poet, Poem, the Poet of Prophet, Repent.

* Bu makale, "Kâ'b b. Mâlik'in Hayatı ve Kişiliği" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Kabileler şeklinde hayat süren eski Arap toplumlarında şiir çok büyük öneme sahipti. Şair, adeta kabilesinin temsilcisi mahiyetindeydi. Meşhur şairler yetiştirmek kabile için övünç sebebiydi. Böylesine önemli olan şairlik müessesinden yeni dinin Peygamber'inin uzak kalması düşünülemezdi. Hz. Peygamber bu imkandan istifade etmiş ve müslüman şairlerden düşmana karşı şiir söylemelerini istemiş, şairleri teşvik etmiştir. Bu şairlerin en gözdeleri de Kâ'b b. Mâlik, Hassan b. Sâbit ve Abdullah b. Revâha olmuştur.

Bu çalışmamızda Hz. Peygamber'in üç büyük şairinden birisi olan Kâ'b b. Mâlik'in hayatını, İslâm'a hizmetlerini ve şairliğini konu edineceğiz.

A. KÂ'B B. MÂLİK'İN MÜSLÜMAN OLMADAN ÖNCEKİ HAYATI

1. Soyu

Hayatını ele aldığımız Kâ'b b. Mâlik'in Müslüman olmadan önceki yaşantısını daha iyi anlayabilmemiz için Sahabîmizin kabilesinin tarih sahnesindeki serüvenini bilmemiz faydalı olacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Araplar, Adnânîler ve Kahtânîler diye iki ana kola ayrılır. Medine'de bulunan Evs ve Hazrec kabileleri köken olarak Kahtânîler'e bağlıdır.¹ Kâ'b b. Mâlik'in soyu, Kahtânîlilerden başlamak üzere Hazrec kabilesinin bir bölümüne temel teşkil eden İbn Selime'ye kadar dayandırıldığından "*es-Selemî*" nisbesiyle de anılır.² Kâ'b b. Mâlik'in soyu olan Benî Selîme'den başka Araplar içinde Lâ'm'ın kesrasiyla Selîme yoktur ve Selemî diye lâ'mın fethasıyla nispet yapılır.³

Nesebi hakkında farklı silsileler ortaya konulmakla birlikte Kâ'b b. Mâlik'in neseb silsilesi en uzun, Kahtân'a uzanacak şekilde şöyledir: Kâ'b b. Mâlik b. Ebî Kâ'b Amr b. el-Kayn b. Kâ'b b. Sevâd b. Ğanm b. Kâ'b b. Selîme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Yezîd b. Cüşem b. el-Hazrec b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmru'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzin b. el-Ezd b. el-Ğavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kahlân b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân. Çoğu kaynak ise Kâ'b b. Mâlik'in nesebini Selîme'de veya Hazrec'de sonlandırır.⁴ Ebu'l-Ferec el-İsfehânî⁵ ve Hayruddin ez-Ziriklî⁶ Kâ'b'ın soyunu el-Ğavs'a kadar dayandırır. İbnü'l-Esir Ali'ye⁷, İbn Hacer⁸ ise Sâride'ye ulaştırır.

¹ Fayda, Mustafa, "Kahtân" *DİA*, İstanbul 2001, XXIV/201.

² İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*, Beyrût 1994, II/129; Kandemir, M. Yaşar, "Kâ'b b. Mâlik" *DİA*, İstanbul 2001, XXIV/4; Kök, Bahaddin, "Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Tebûk Seferiyle İlgili Durumu" *EAÜİFD* Erzurum 1988, s. 129; FR. Buhl, "Kâ'b b. Mâlik", *MEB İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir 1997, VI/4-5; Afif, Abdurrahman, *Mücemu's-Şuarâi'l-Câhiliyyîn ve'l-Muhadramîn*, yy. s. 297; Cübürî, Yahyâ, *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî*, Mecelletü'l-Mecmei'l-İlmî el-İrâkî, yy. 1965, s. 224.

³ Hâşimî, Muhammed Ali, *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-Şâir el-Edîb*, yy. 1965, s. 26.

⁴ İbn Sa'd, Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût tsz, IV/393; İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. el-Münzir (ö. 327/939) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrût 1952, VII/160; İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillab b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Beyrût 1995, III/381; İbn Hacer el-Askalânî Şihâbüddin Ebu'l-Fadl (ö. 852/1448), *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrût 1993, IV/596; Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s.51.

⁵ İsfehânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin (ö. 356/967), *Kitâbü'l-Eğâni*, Beyrût 1992, XVI/240.

⁶ Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm Kâmusu Terâcim*, Beyrût 2005, V/228.

⁷ İbnü'l-Esir, İzzüddin b. Ebî'l-Hasen Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrût ty. IV/247.

Kâ'b b. Mâlik'e değişik şekillerde nisbetler yapılmıştır. Nesebi Lübâb'da⁹ es- Selemî; el-İstîâb'da¹⁰, el-İsâbe'de¹¹ ve Tehzîbu't-Tehzîb'de¹² el-Ensârî es-Selemî; el-Cerh ve't-Ta'dîl'de¹³ el-Ensârî es-Selemî el-Medenî; Üsdü'l-Ğâbe¹⁴ ve Mu'cemü'l-Müellifin'de¹⁵ el-Ensârî el-Hazrecî es-Selemî; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'da¹⁶ el-Ensârî el-Hazrecî el-Akabî el-Uhudî diye geçer.

2. Ailesi ve Doğumu

Kâ'b b. Mâlik, ailesinin tek oğlu idi.¹⁷ Babası Mâlik b. Ebî Kâ'b'dır. Kaynaklar, onun annesinin ismini Leylâ binti Yezîd b. Sa'lebe şeklinde verirler. O da aynı şekilde Benî Selime'dendir.¹⁸ Kâ'b'ın babası Mâlik de, oğlu gibi şairdir.¹⁹ O, aynı zamanda savaşlarda sözü dinlenen bir kişiydi.²⁰

Kaynaklar, doğumu ve hayatının ilk yılları hakkında çok az bilgi verirler. Onun o günkü ismiyle Yesrib şehrinde doğduğu bilinmektedir.²¹ Onun doğum yılını vefat yılına ve yaşadığı yıllar içerisinde katıldığı olaylara bakarak tahmin edebiliyoruz. Kâ'b, hicretten önce İslâm'ı kabul etmiş bir sahabîdir. Yine O, kabilesiyle Evs arasında çıkan savaşlarda etkili bir şekilde mücadele etmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda onun hicret esnasında belli bir olgunlukta olması gerekir. Tercih edilen görüşe göre Kâ'b'ın vefat yılı hicrî 50 senesidir.²² O, 77 yaşına kadar yaşadı.²³ Bütün bunlara binâen onun doğum yılı hicretten önce yaklaşık olarak 27/598 senesi olmalıdır. Kâ'b, evin tek çocuğu olduğu için eğitime özen gösterildi. O dönemde çok yaygın olmayan okumazmayı ve küçük matematiksel hesapları öğrendi.²⁴

3. Künyesi

Araplar arasında isimle birlikte künye kullanılması âdetti ve Kâ'b'ın cahiliyyede künyesi Ebû Beşîr'di. Müslüman olduktan sonra Ebû Abdullah diye anılmaya başlanmıştır. Bu künyeyi ona Rasûl (as) vermiştir. Allah Rasûlü onu en büyük çocuğuna nispetle böyle künyelemiştir.²⁵ İbn Ebî Hâtim²⁶, onun

⁸ İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Beyrût 1971, V/457.

⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, II/129.

¹⁰ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III/381.

¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V/457.

¹² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV/596.

¹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/160.

¹⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV/247.

¹⁵ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifin*, Beyrût 1993, II/669.

¹⁶ Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvud, Beyrût 1985, II/523.

¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V/457.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/393; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III/381; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV/247; Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 59.

¹⁹ İsfahânî, *Kitâbu'l-Eğâni*, XVI/240.

²⁰ Kandemir, "Kâ'b b. Mâlik" *DA*, XXIV/4.

²¹ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s.56.

²² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/161; Zirikî, *el-A'lâm*, V/228; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, II/669.

²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/161; Safedî, Salahuddîn Halil b. Aybek (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvud-Türkî Mustafa, Beyrût 2000, XXIV/257; Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 56.

²⁴ Cevad Ali, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, İntişârâtu's-Şerîfi'r-Rızâ, yy. 1993, VIII/111.

²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V/457; Kandemir, "Kâ'b b. Mâlik", *DA*, XXIV/5; Kök, "Kâ'b b. Mâlik" s. 129.

künyesinin Ebû Abdullah olduğunu, İbn Abdilber,²⁷ İbnü'l-Esîr²⁸ ve Safedî²⁹ onun iki künyesi olduğunu ifade etmişler ve bu künyelerin Ebû Abdullah ve Ebû Abdurrahmân olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hacer³⁰ ise Kâ'b'ın dört künyesi olduğunu belirtir. Bu künyeleri Ebû Abdurrahmân, Ebû Abdullah, Ebû Muhammed ve Ebû Beşîr olarak zikreder.

Bu künyelerin tamamı onun çocukları sebebiyle Kâ'b'a verilmiştir. O dönemde bir kişi birden fazla künye ile anılabiliyordu. Kâ'b'ın babası olduğu dört çocuk sebebiyle dört künyesi vardı. Fakat hepsi tek bir eşten değil, her biri ayrı ayrı eşlerdendir. Bunun için o, her eşinden en büyük çocuğuna nispetle künyelenmiştir.³¹

4. Eşleri ve Çocukları

Kâ'b b. Mâlik birden çok kadınla evlenmiştir. Bu evliliklerin ne kadar devam ettiği hakkında bilgimiz mevcut değildir. Farklı kaynaklarda Kâ'b b. Mâlik'in evlendiği hanımların isimleri zikredilir. Bunlardan ilki Umeyrâ bint-i Cübeyr b. Sahr b. Ümeyye'dir ki o da Benî Selîme'dendir.³² Bu evlilikten Kâ'b'ın Abdullah, Fudâle, Vehb, Ma'bed, Havle ve Suâd isimlerinde çocukları oldu. İbn Sa'd, bu çocukların yanına Ubeydullah'ı ekler.³³ Umeyrâ müslüman olmayı tercih etti ki daha sonra meşhur ismiyle anılacak ve kendisine Ümmü Ma'bed denilecektir. Ümmü Ma'bed, Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmiştir.³⁴ İkinci eşi Hayre'dir. O, kendisine ait bir ziynet eşyasını hibe etmek üzere Rasûlullah'a getirmiş, Rasûl (as)'da "*Kâ'b'dan izin istedin mi?*" diye sormuş, olumlu cevap verilince hibeyi kabul etmiştir.³⁵ Hayre'nin de çocukları vardı. Fakat kaynaklarda onların isimleri geçmez.³⁶ Üçüncü eşi Safiyye el-Yemenî'dir ki nisbesinden de anlaşılacağı gibi o Yemen halkındandır. Onun Kebşe isminde çocuğu oldu. O da Sâbit b. Ebî Katâde el-Ensârî'nin eşidir.³⁷ Dördüncü eşi de Ümmü Veled'dir. Ümmü Veled'in Hz. Peygamber döneminde Abdurrahman isminde çocuğu oldu. Onun Beşîr, Kâ'b, Muhammed ve Humeyde isimlerinde çocukları dünyaya geldi. Abdurrahman, Süleyman b. Abdülmelik döneminde vefat etti.³⁸ Beşinci hanımı Ümmü Abdullah b. Üneys dir. İbnü'l-Esîr, Kâ'b b. Mâlik'in Mescid-i Nebevî de şiir inşâd ettiği hadisini ondan rivayet eder.³⁹

Kâ'b'ın ilk muhacirlerden olan bir eşinin olduğu da söylenir. Eğer bu bilgi doğru ise o Umeyrâ ve Ümmü Üneys'in dışında biri olmalıdır. Çünkü bu ikisi ensardandır. Safiyye de olamaz. Çünkü Safiyye Yemenlidir. Büyük bir olasılıkla o,

→ →

²⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII/160.

²⁷ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III/381.

²⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/247.

²⁹ Safedî, *el-Vâfî*, XXIV/257.

³⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV/596.

³¹ Ânî, *Kâ'b b. Mâlik*, s.48.

³² İbn Sa'd, *Tabakât*, X/378.

³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/393; Ânî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 48.

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/378.

³⁵ İbn Mâce, Hâfiz Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (ö. 275/888), *es-Sünen*, Mısır 1952, "*Hibe*", 7.

³⁶ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 60.

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, X/443.

³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII/269; Ânî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 48-49.

³⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V/598; Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 61.

Ümmü Veled veya Hayre olabilir. Eğer bunlar da değilse bu kadın Kâ'b'in altıncı eşidir.⁴⁰ Yine Kâ'b'in Yahudi bir kadınla evlenmek istediği, Nebî (as)'ın ona 'Onunla evlenme. Muhakkak o sana hoşnutluk vermez'' buyurduğu rivayet edilir.⁴¹

5. Müslüman Olmasına Kadarki Süreçte Yaşamı

Yaygın kanaate göre Kâ'b, babasının yanında hoş bir şekilde yetişti. Kıvrak bir zekaya sahipti. Şairliği vardı ve bu şairlik aileden gelen bir özellikti. O, cahiliyede okuyup yazabilen az sayıda kişiden biriydi.⁴²

Kâ'b, o dönemin en meşhur şairlerindendir.⁴³ Şöhreti Medine sınırlarını aşmış, Mekke'de Nebî (as)'a kadar ulaşmıştı.⁴⁴ Zaman zaman Hassân b. Sâbit ile birlikte Ğassân sarayını ziyaret ederdi.⁴⁵ Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kâ'b b. Mâlik'in cahiliye dönemi hakkında kaynaklarımızda ayrıntı ifade edecek yeterli bilgi mevcut değildir.

B. KÂ'B B. MÂLIK'İN MÜSLÜMAN OLUŞUNDAN SONRAKİ HAYATI

1. Müslüman Olması

İslâm'ın nûru Yesrib'e ulaştığı zaman, o nûr, Kâ'b b. Mâlik'in ruhunu aydınlattı. O, hicretten önce Medine'de İslâm'ı kabul etti.⁴⁶ Müslümanlığı kabulü Medine'de İslâm'ın duyulmaya başlandığı ilk günlerde gerçekleşmiştir.

Onun, İkinci Akabe Biatı'na katılması olayını anlatırken kavmi ile birlikte Mekke'ye yapılan yolculuk esnasında Berâ b. Ma'rûr ile birlikte namaz kıldıklarını, hatta Berâ'nın emredilmediği halde kible olarak Kâbe'yi tercih ettiğini ifade etmesi, İslâm'a Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden önce gönül verdiği göstermektedir.⁴⁷

2. İkinci Akabe Biatı'na Katılması (622)

İslâm'ın Medine'de tanınmasında, yayılmasında ve buraya hicrete zemin hazırlanmasında Akabe Biatları'nın önemli rolü vardır. Peygamberliğin on üçüncü yılında Kâ'b b. Mâlik'in de aralarında bulunduğu toplam yetmiş beş kişilik grup gerçek amaçlarını gizleyerek hac yapma görüntüsü altında Mekke'ye Rasûl (as) ile buluşmak üzere yola çıktılar.

Yolculuk son bulup Mekke'ye geldiğinde topluluk içinde bulunan Berâ b. Ma'rûr, yolculuk sırasında emrolunmadığı halde Kâbe'ye doğru namaz kılmıştı. Berâ, Kâ'b'a şöyle seslendi: "Ey kardeşimin oğlu! Haydi Rasûl'ün yanına gidelim ve yolculuk sırasında yapmış olduğum namazı Kâbe'ye doğru kılma işimin isabetli olup olmadığını soralım." Kâ'b yaşadıklarını kendisi anlatmaya devam ediyor: "Sonra Rasûl'ü sormaya başladık. Çünkü onu daha önce hiç görme-

⁴⁰ Ânî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 49; Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 61.

⁴¹ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 90.

⁴² Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII/111; Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 56-57.

⁴³ Safedî, *el-Vâfi*, XXIV/257; Zirikî, *el-A'lâm*, V/228.

⁴⁴ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 57.

⁴⁵ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1993, I/328.

⁴⁶ Afif, "Mücemu'ş-Şuarâ"; s. 297; Kök, "Kâ'b b. Mâlik", s. 129.

⁴⁷ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrût 1998, III/171.

diğimiz için tanımiyorduk. Mekkeli bir kişi onun amcası Abbas ile birlikte Kâbe'de olduğunu söyledi." Kâ'b ve yol arkadaşı için büyük bir andı. Çünkü kendisine itaat etmeye söz verecekleri kişiyi ilk kez göreceklerdi. Abbas'ı ticaret amacıyla Medine taraflarına geldiği için tanıyorlardı. Selam verip yanlarına oturdular. Rasûl (as) Abbas'a; "Ey Ebu'l-Fad! Bu iki kişiyi tanıyor musun? dedi. Abbas, "Evet, bu Berâ b. Ma'rûr, kavminin efendisi, bu da Kâ'b b. Mâlik." Rasûl (as); "Şair olan mı?" diye sordu. "Kâ'b b. Mâlik, "Rasûl (as)'ın bu sözünü asla unutmam." der." Abbas yine "Evet" dedi. Sonra Berâ yolda yaşadıklarını Hz. Peygamber'e anlattı. Rasûl (as) da "Senin bir kıblen var; sabretseydin" diyerek yaptığının yanlış olduğunu ifade etti. Kâ'b b. Mâlik, daha sonra hac yapmak için ayrıldıklarını, teşrik günlerinin ortasında Akabe'de Allah Rasûlü ile buluşmaya söz verdiklerini anlatır.⁴⁸

Kâ'b'ın İkinci Akabe Biati'ndan başlamak üzere Hz. Peygamber'in Medine dönemiyle ilgili birçok hadiseyi şiiirleriyle belgelediğini görüyoruz. Onun İkinci Akabe Biati'nda seçilen on iki nakîbin adını şiiiryle bize kadar iletmesi tarihi bir olayı aydınlatması yönüyle önemlidir. İslâm Tarihi kaynaklarının çoğu İkinci Akabe Biati ile ilgili haberleri ondan rivayet ederler.⁴⁹

Kâ'b, Rasûlullah (as)'ın "İçinizden 12 temsilci seçiniz" buyurduğunu, onların da dokuzu Hazrec'den, üçü de Evs'den olmak üzere on iki temsilci çıkardıklarını anlatır.⁵⁰ Hz. Peygamber de bunların temsilciliklerini onaylamıştır. Kâ'b b. Mâlik, aşağıda verdiğimiz şiiirinde nakîblerin isimlerini zikretmiş ve tarihe böylece not düşmüştür.⁵¹

"Übeyy'e söyle ki onun görüşü bâtil oldu, Akabe boğazı zamanı geldi.

Allah, senin yaptıklarını kabul etmemiştir,

O insanların yaptıklarını gören, gözeten ve işitendir.

Ebû Süfyân'a söyle, Anladık ki Ahmed'de Allah'ın hidayetinden bir nur görüldü, istediğin şeyde aşırı gitme, toplayabileceğin desteği topl.

Bil ki seninle olan anlaşmamızın bozulmasını biat eden bir topluluk istemez. Berâ ve İbn Amr buna yanaşmaz,

Es'ad, Râfi ve Sa'd da buna yanaşmaz.

Sâidî ve Münzir, eğer bununla uğraşsanda sen mahcup olacaksın.

İbn er-Rebî'nin sözünü almaya çalışsanda o buna yanaşmaz. Kimse bunu istemesin!

Ve yine İbn Revâha da buna yanaşmaz.

Ona göre ahdi bozmak bir zehirdir,

⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/171; A'zamî, Saïd, *Şuarâu'r-Rasûl*, Beyrût 2001, s. 37-39.

⁴⁹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafız Şilbî, Beyrût 1995, II/68; Fr. Buhl, "Kâ'b b. Mâlik", IA, VI/4; Kök, "Kâ'b b. Mâlik", s. 129; Cübürî, "Kâ'b b. Mâlik", s. 224; Afif, "Mücemu's-Şuarâ", s. 297.

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II/56; Hasan, İbrahim Hasan, İslam Tarihi, çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İstanbul 1996, I/130; Ülkü, Hayati, *Ashâb-ı Kirâm'ın Meşhurları*, İstanbul 1982, s. 516; Kandedlevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, Dimesşk 1983, I/247.

⁵¹ Âni, *Divân*, s. 178-179.

Kavkalî b. Sâmit senin uğraştığından uzaktır.

Ebû Heysem de yine onun gibi vefâkardır, verdiği sözü yerine getirir.

İbn Hudayr da bu amaç için istenilecek birisi değildir. Sen bu ahmaklığından vazgeçmeyecek misin?

Sa'd, ki Amr b. Avf'ın kardeşidir, Onlarda senin uğraştığın şeye mani olacaklardır.

Onlar öyle yıldızlardır ki, gecenin karanlığında doğmuşlardır."

Kâ'b'ın şiirinde isimlerini zikrettiği, Medinelilerin çıkardığı nakîbler, ensardan şu kişilerdi: Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. er-Rebî, Abdullah b. Revâha, Râfi' b. Mâlik, Berâ b. Ma'rûr, Abdullah b. Amr b. Harâm, Ubâde b. es-Sâmit, Sa'd b. Ubâde, Münzir b. Amr, Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Hayseme, Rifâa b. Abdülmünzir veya Ebu'l-Heyssem Mâlik b. Teyyihân. Kâ'b b. Mâlik, nakîblerin isimlerini zikrettiği şiirinde, Rifâa b. Abdülmünzir'in yerine, Ebu'l-Heyssem Mâlik b. Teyyihân'ı göstermiştir.⁵²

3. Medine'nin Sınırlarını Tespitte Görevlendirilmesi

Hz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra yeni devletin sınırlarını tespit çalışması başlattı. Bu doğrultuda hicretten birkaç ay sonra Medine'yi harem bölge ilan etti. Kendisinin işaret ettiği tepelere ashâb-ı kiramdan Kâ'b b. Mâlik'i göndererek İslâm devletinin o günkü hudutlarına işaret etmek üzere duvarlar, sınır taşları inşâ ettirdi.⁵³ Kâ'b b. Mâlik Medine hudutlarının tespit görevini kendisinin yerine getirdiğini şöyle anlatır: *"Rasûlullah beni Medine'nin harâmını (hudutlarını göstermek üzere) yüksek yerlere bir takım işaretler dikmek için vazifelendirip gönderdi. Ben bu işaretleri, Zâtü'l-Ceyş, Müşeyrib, Mahîd tepeleri ile Hufeyyâ', el-Uşeyre, Teym yükseklikleri üzerine diktim."*⁵⁴ Muhammed Hamidullah, bu sütunların hâlâ dikildikleri yerde durmakta olduğunu kendisine 1939'da bir bilirkişinin söylediğini, o dönemden sonra da herhangi bir sınır taşı dikildiğine dair bir bilgi de mevcut olmadığından, bunların Hz. Muhammed (as) döneminde dikilen taşlar olabileceğini söyler.⁵⁵

4. Rasûlullah'la Birlikte Cihadı

Henüz cihad farz kılınmamış iken, Kâ'b b. Mâlik ile ensarın diğer büyük şairleri olan Hassan b. Sâbit ve Abdullah b. Revâha şiirleriyle düşmana karşı mücadele ediyorlardı. Kâ'b b. Mâlik, şiir yoluyla mücadele etmenin dînî durumunu merak ederek *"Ya Rasûlallah! Şiir hakkında ne buyurursunuz?"* diye sorduğunda Hz. Peygamber (sav): *"Mü'min kılıcıyla da diliyle de cihad eder."*⁵⁶ buyurmak suretiyle müslüman şairleri şiir söylemeye teşvik ediyordu.

⁵² İbn Hişam, *es-Sîre*, II/58-59; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III/174.

⁵³ Müslim, Ebu'l-Hüseyn, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (ö. 261/874), *Sahihi Müslim*, Beyrût, tsz. 'Hacc' 456-457; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevrâ (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, Mısır tsz. 'Menâkıb' 68; İbn Mâce, 'Menâsik' 104; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/194; Önkâl, *Rasûlullâh'ın İslâm'a Davet Metodu*, Konya 1984, s. 103.

⁵⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/194; Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, Çev. Eriç Yurter, İstanbul 2002, s. 30.

⁵⁵ Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 31.

⁵⁶ İbn Hanbel, Ahmed (ö. 241/855), *el-Müsned*, İstanbul,1992, III/456.

Kâ'b, yapılan savaşların çoğuna katıldı. Kendi ifadesiyle Allah Rasûlünün katıldığı savaşlardan sadece Bedir ve Tebûk'ten geri kaldı.⁵⁷ O, Allah'ın düşmanlarıyla diliyle mücadele ettiği gibi kılıcıyla da cihad etti. Rasûlullah da onu bu yönüyle takdir etmiştir.

4.1. Uhud Savaşı (3/625)

Bedir'de yakınlarını kaybeden Mekke müşrikleri Ebû Süfyân'a gelerek kervandan elde edilen kârı Hz. Muhammed (as)'dan intikam almak için kullanmayı teklif ettiler. Ebû Süfyân zaten oğlu ve akrabalarının intikamı için buna hazırды. Kureyşliler Arabistan kabilelerini gezerek asker topladılar.⁵⁸ Mekke'de oturan Hz. Abbas, Kureyş'in savaş hazırlıklarını bir mektupla Medine'ye bildirdi.⁵⁹ Hz. Rasûl, Medine'de kalıp savunma savaşı yapmayı istemesine rağmen, sahâbenin çoğunluğu meydan savaşı yapma isteğinde ısrar edince çoğunluğun isteği kabul edildi.⁶⁰ Kâ'b, Müslümanlar için hayâtî bir önem taşıyan Uhud savaşında bulunmuş ve tarihçiler savaşta yaşanan birçok olayı onun ağzından rivayet etmişlerdir.

Uhud savaşında Müslümanların bozguna uğrayıp dağıldığı bir sırada şehid edildiği sözleri kulaktan kulağa yayılan Hz. Peygamber'i ilk önce gören ve Müslümanlara "*Müjdelersun ey Müslümanlar! Rasûlullah yaşıyor*" diye seslenen Kâ'b olmuştur. Kâ'b, Rasûlullah'ı miğferinin altından ışıldayan gözlerinden tanımıştı. Bu şaşkınlık içerisinde, kendisine Hz. Peygamber, parmağını dudağına götürüp Kâ'b'a '*sus*' anlamında işaret etmesine rağmen o, sevincinden kendisinden geçerek Müslümanlara bu müjdeyi haykırmaya devam etmiştir.⁶¹ Kâ'b, bu savaşta yaşanan bir takım olayları ve kişileri yaptıkları görevlerle birlikte rivayet etmek sûretiyle tarihe katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri de Ümmü Süleym bint-i Milhân'ı ve Âişe'yi anlattığı olaydır. O, bu kişilerin sırtlarında su taşıdıklarını ve yaralıları tedavi ettiklerini rivayet eder.⁶²

Kâ'b, bu savaşta on yedi yerinden yara almıştı.⁶³ Kimi rivayetlerde de onbir yerinden yaralandığı bildirilir.⁶⁴ Şairler Uhud'da şiir söylemek için uygun bir ortam buldular. Bunlardan biri de Kureyşli şair Amr b. el-Âs'dır. O, bu savaşla ilgili bir kaside inşad etmiş, kasidesinde kendisi ve kavmiyle övünmüştür. Kâ'b b. Mâlik, ona aynı şekilde kışkırtıcı bir şiirle cevap vermiştir. Kasidesinde Kureyşli-

⁵⁷ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Muhammed Abdülkadir Ahmet Atâ, Beyrût 2004, II/384; Buhârî, "*Meğâzî*" 79; Müslim, "*Tevbe*", 53.

⁵⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/186; Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 55.

⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/189.

⁶⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/193-194.

⁶¹ İbn İshak, Muhammed b. İshak, *Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981, s. 291; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/211; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhu'l-Ümeme ve'l-Mülük*, Beyrût 2002, III/70; İbnü'l-Esir, İzzüddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Târih*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul ty. II/149; Hasan, *İslam Tarihi*, I/152; Zehebi, *Siyer*, II/524; Kök, "*Kâ'b b. Mâlik*", s. 130; Fr. Buhl, İA, "*Kâ'b b. Mâlik*"; A'zamî, *Şuarâu'r-Rasûl*, s. 57.

⁶² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/221.

⁶³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/211; Zehebi, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1374), *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmûrî, Beyrût 1990, IV/107; Kandemir, "*Kâ'b b. Mâlik*", *DİA*, XXIV/5.

⁶⁴ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III/381 İbn Seyyidinnâs, Fethu'd-dîn Ebi'l-Feth, Muhammed b. Muhammed el-Endelüsî, (ö. 734/1334), *Minehu'l-Mideh*, Dimeşk tsz, s. 270; Safedî, *el-Vâfi*, XXIV/257.

lere hitap etmiş ve bu şekilde devam ettikleri takdirde karşılaşacakları karanlık son ile onları tehdit etmiştir. Ve onlara “ kendisiyle bizi ayıpladığınız ölüm bizim için şehadettir. Hiçbir nimetle kıyaslanamayacak bir fazilettir, Müslümanlar savaşı Allah'a ve Rasûle itaat gereği yerine getiriyorlar. Heva ve hevesleri sebebiyle değil. Hal böyleyken mü'min ile kâfir nasıl birbirine eşit olur”⁶⁵ dedi.

Kâ'b b. Mâlik'in Uhud şehidleri için söylediği kasideye karşılık olarak müşrikler de büyük şairleri Dırâr b. el-Hattâb el-Fihri'den Kâ'b'a bu konuda şiirle cevap vermesini istediler. Dırâr, kasidesinde Müslümanların savaşçılığıyla alay etti ve müşriklerle iftihar etti. Kendilerinin savaşta cesaret gösterdiklerini, zorluğa göğüs gerdiklerini dizeleriyle ifade ederek, Müslüman şehidlerin dövüşmelerini, çarpışmalarını alay konusu etti.⁶⁶

Hübeyre b. Ebî Vehb, Kureyş'ten Allah ve Rasûlüne düşmanlıkta ileri gitmiş bir kişiydi. O da ortaya çıkan durumla ilgili bir kaside söyledi. Kâ'b b. Mâlik, ona uzunca bir kasideyle cevap verdi. Bu kasideyi söylediği sırada Rasûlullah onun yanına gelince Kâ'b, şiir söylemeyi bıraktı. Rasûl (as); “Ne yapıyordunuz?” dedi. Kâ'b; “Şiir söylüyordum” deyince, Rasûlullah (as); “Şiir söylemeye devam et!” buyurdu. Tâ ki söz şu beyite geldi: “Aslımızdan söz etmemiz her türlü takdirin üstündedir.” Rasûl (as); “Aslımızdan söz etmemiz yerine dinimizden söz etmemiz” desen daha güzel olmaz mı? buyurdu. Kâ'b da “Evet, olur” deyince Rasûl (as), “Böyle daha güzel!” buyurdu. Kâ'b da; “Dinimizden söz etmemiz her türlü takdirin üstündedir.” dedi.⁶⁷

Uhud savaşında Utbe kızı Hind, Hz. Hamza'ya müslu yaptı. Kâ'b, Hamza ve Uhud şehidleri hakkında üzüntüsünü dile getiren bir kaside söyledi.⁶⁸ O, kasidesinde acıyı, hüznü işliyor, Allah'ın ikramı olan şehadetin ne büyük bir hediye olduğunu haber veriyordu. Şehid olan Hamza'nın Cennete gittiğini, müşriklerin ölülerinin ise içinde ebedi kalacakları Cehennemde olduğunu söylüyordu.

Bir başka şiirinde Kâ'b b. Mâlik, Abdülmuttalib kızı Safiyye'ye sesleniyor, kardeşi Hamza'ya ağlamasını istiyor ve şöyle diyordu. ⁶⁹

“Ey Safiyye! Kalk, acziyet gösterme, kadınları Hamza için ağlat.

Ağlamayı uzatmaktan çekinme, Allah'ın Aslan'ı üzerine.

Bu, yetimlerimiz için bir itibar, bizim yetimlerimiz için bir şereftir,

O, kendisinde katlin çok olduğu silahlı kalplerde bir aslandır,

O, bununla Ahmed'in rızasını, Arşın ve izzetin sahibinin rızasını kazanmayı diliyor.”

4.2. Hendek Savaşındaki (5/627) Rolü

Rasûlullah (as), Hendek Savaşı'nda, hendeklerin her bir bölümünün kazı

⁶⁵ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, s.309; A'zamî, Saîd, *Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Nemûzec min Şi'rîh*, el-Ba'su'l-İslâmî, Lucknow 1984, XXVIII/7, s. 73-76.

⁶⁶ A'zamî, *Kâ'b b. Mâlik*, s.73.

⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III/152; A'zamî, *Şuarâu'r-Rasûl*, s. 58.

⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III/155-156.

⁶⁹ A'zamî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 68-70.

sorumluluğunu bir kavme verdi. Benî Selîme'ye de bir bölge tahsis etti. Onlar hem kazı yapıyorlar hem de şiirler söylüyorlardı. Kâ'b, Benî Selîme ile birlikte o gün, hem şiir söylemiş hem de hendek kazmıştır.⁷⁰ Rasûlullah (as)'da onu hendek kazımı sırasında şiir söylemeye teşvik etmiştir. ⁷¹ Aşağıdaki şiir, Kâ'b'in Hendek günü söylediği dizelerdendir. ⁷²

*"Tutuşup yanmakta olan kamışların çatırtısı gibi,
Birbirini parça parça eden kılıç vuruşları kimin hoşuna giderse,
Mezadla Hendek'in temeli arasında, kılıçları bilenen aslanlar yatağına gelsin."*

"Kısa gelip ulaşmadığı an adımlarımızla ilerleyip kılıçlarımızı düşmana ulaştırır,

Böylece yetişmediği takdirde, biz bu kılıçları düşmana yetiştirmiş oluruz."

Kâ'b bir diğer şiirde Abdullah b. Zibârâ es-Sehmî'nin Hendek günü söylediği nekîzasına karşılık olarak söylediği dizelerdir.⁷³

Hendek Günü Dirâr b. el-Hattâb el-Fihri de topluluğuyla ve savaş hazırlıklarıyla övünüyor, Müslüman mücahidlerin güçlerini dile doluyordu. Kâ'b b. Mâlik, ona beyit sayısı ve kafiye düzeni olarak aynı özelliklere sahip bir kasideyle cevap verdi. Kasidesinde İslâm'a ve İslâm'ın Peygamberiyle övünüyor, Allah'a imandan ve tevhid akidesinden bahsediyordu.⁷⁴

4.3. Hayber Savaşı'ndaki (7/628) Rolü

Mücahid ve şair sahabî Kâ'b b. Mâlik, Hayber'de de bulunmuştur. Kâ'b b. Mâlik'in Hayber savaşı ile ilgili beyitleri de vardır. Bu beyitlerin bir kısmını Yahudi Merhab'ın şiirlerine karşılık olarak inşad eder. Aşağıdaki beyitler onlardır;⁷⁵

Merhab dedi ki;

"Hayber biliyor, ben Merhab'ım. Silahı keskin, denenmiş bir bahadırım.

Bazen süngüyü dürterim, bazen kılıçla vururum, aslanlar gazablanmaya başladıkları zaman.

Benim koruluğum öyle bir koruluktur ki ona yaklaşılmaz."

Buna karşılık Kâ'b da şöyle demiştir;

"Hayber biliyor, ben Kâ'b'ım, gamları, kederleri giderici cür'etli ve salâbetliyim.

Savaş tahrik edildiği zaman onun peşine gelir,

Benimle beraber yıldırımın parıltısı gibi keskin kılıç vardır,

⁷⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I/383,384.

⁷¹ A'zamî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 43.

⁷² Kôk, "*Kâ'b b. Mâlik*", s. 132.

⁷³ A'zamî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 80-81.

⁷⁴ A'zamî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 79.

⁷⁵ Ânî, *Dîvân*, s. 96-97.

*Sizi ayaklar altında çiğner ezeriz, hattâ yumuşayıncaya kadar,
Cezayı veririz, tâ ganimet alıncaya kadar,
Kendisinde asla bir yorgunluk olmayan güçlü bir el ile."*

4.4. Tâif Yolculuğu (8/630) ve Devs Kabilesinin Müslüman Olması

Huneyn savaşından sonra Hz. Peygamber, etrafı sağlam surlarla çevrili Tâif şehri kuşatmaya karar verdi ve Tâif'e doğru yürüdü. Bu savaşa Kâ'b b. Mâlik de katıldı. Onun, bileğiyle olduğu kadar şiirleriyle de İslâm dininin yayılmasında yaptığı hizmetler çok büyüktür. Bunu yolda giderken tarihe geçen şiirini söylemesiyle biliyoruz. Allah Rasûlü yolda giderken Kâ'b'a seslenerek; '*Ey Kâ'b, bize şiir inşad ederek develeri sür.*'" buyurunca, Kâ'b, uzunca bir kaside inşad eder. Kâ'b bu kasidenin içerisinde bir ara şu cümleleri sarfeder;

"Tihâme ve Hayber'de her öcün hükmünü yerine getirdikten sonra kılıçları kınına soktuk,

Eğer bu kılıçlar konuşacak olsalardı, onların keskin olanları dile gelir ve bize Devs ya da Sakîf topluluklarından birini haber verirlerdi.

*Yurdunuzun civarında bizden binlerce kişi olarak onları şayet görmezseniz,
Vec vadisinde evlerin çatılarını sökeriz ve evleriniz bomboş hâle gelir.*

Bu kasidenin okunması üzerine Allah'ın Elçisi'nin (as) şöyle buyurduğu bildirilmektedir: *"Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, işte bu, onlara okların saplanmasıdan daha etkilidir."*⁷⁶

Bu kasidenin duyulup yayılması üzerine Devs kabilesinin, Kâ'b'ın bu şiirinin sonucundan korktuğu için Müslüman olduğu kaydedilmektedir. Bununla ilgili olarak kendi aralarında şöyle konuştukları bildirilmektedir: *"Başkalarının başına geldiği gibi sizin başınıza da bir fenalık gelmeden önce gidin ve kendiniz için eman dileyin."*⁷⁷

4.5. Mûte Savaşı (8/630) ve Kâ'b b. Mâlik'in Mersiyesi

Mûte Gazvesi 8/630 senesinde meydana geldi. Hz. Peygamber, üç bin kişilik bir ordu hazırlayarak Bizans üzerine gönderdi. Bizansın yüz bin kişilik ordusu karşısında Müslüman askerler, cengaverlik örnekleri ortaya koydu. Bu savaşta şairler şiirleriyle şehidler için ağladılar. Kâ'b b. Mâlik şairlik yeteneğini bu savaşta zirveye çıkardı. Aşağıdaki dizeler Kâ'b'ın şehidlere ne kadar çok üzüldüğünü çok açık bir şekilde göstermektedir:⁷⁸

*"Gözler uyur, gözlerinin yaşı ise dökülerek akar,
Sırımlarla dikilmiş su kabının dikişleri arasından suyun akışı gibi.
Bir gecede ki, benim üzerime o gecenin hüznüleri, kederleri çöktü,
Kâh inliyorum, kâh yatak içinde sağa sola dönüyorum.*

⁷⁶ İsfahânî, *Kitâbu'l-Eğânî*, XVI/170.

⁷⁷ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III/382; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV/248.

⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III-IV/653-654; A'zamî, *Şuarâu'r-Rasûl*, s. 89-91; Cübûrî, "*Kâ'b b. Mâlik*", s. 230.

*Hüzün bende alışkanlık haline geldi,
Ben geceledim, sanki kutup yıldızını ve göğü gözetmekle vazifelendirilmişim.*

*Ve sanki kaburgalarla iç azalarımın arasında,
Bana gelen nöbetlerden ateşten çıkan ışık nüfuz edip girmiştir.*

*Mûte'de birgün birbiri peşine giden o kişilerin üzerine,
Hüzün etmekteyim onlar götürülmediler, yükseltildiler.*

*Allah, o yiğitlere rahmet etsin ve yağmurlu bulut onların kemiklerini sulasın,
Onlar helak olmaktan sakınmak için Mûte'de kendilerini Allah için adadılar,*

Böylece Müslümanların önünde yürüdüler,

Câ'fer ve onun sancağı başlarının peşine gidiyorlardı, O ne güzel baştır.

Nihayet saflar aralandı, Câ'fer safların birbirine ulaşıp kaynaştığı sırada yere düşmüş vaziyette karşılandı.

Onun kaybindan dolayı ışık saçan ayın yüzü değişti. Ve güneş tutuldu, neredeyse kaybolacaktı.

Efendim, onun kadri Hâşim'den yücedir, Yücelikte en yüksek şerefe sahiptir,

Kadri yücelikte hiçbir kavim onlara varamaz.

İlah kullarını saklasın ki Kitâb-ı Münzel onların üzerine indi.

İzzet ve keremce bütün topluluklara üstün geldiler,

Onların yol göstermeleriyle İlah halkından razı olur

Ve onların sa'y ve gayretleriyle Mürsel Nebî muzaffer olur.”

4.6. Tebûk Seferi'ne Katılmayışı (9/630)

Tebûk Seferi, Hz. Peygamber'in son seferidir. Mûte savaşıdan bir müddet sonra, Suriye dolaylarındaki Gassânî, Lahm ve Cuzâm gibi Arap kabilelerini yanına alan Bizans İmparatoru Herakliyus'un büyük bir ordu hazırlayıp Müslümanlara saldırıya geçeceği, kendisinin de Humus'ta bulunduğu haberi Medine'ye ulaştı. Bu haber üzerine Hz. Peygamber (as), Mekke ve Medine dışındaki kabilelerden de asker toplamak suretiyle otuz bin kişilik bir ordu hazırlamıştı.

Tebûk, çok zor şartlar altında gerçekleşen bir seferdi ve münafıkların yoğun faaliyetleri söz konusuydu. Abdullah b. Übeyy *“Muhammed, Roma devletiyle savaşmayı oyuncak mı sanıyor? Allah'a yemin ederim ki yarın, onun ashâbının iplerine vurulmuş hallerini görür gibi oluyorum”* diyerek ordunun azmini kırmayı hedefliyordu. Abdullah b. Übeyy ve taraftarları Müslümanlarla birlikte yola kuyulmuşlar ancak *“Seniyyetü'l-Vedâ”* denilen tepeden geriye dönmüşlerdi.⁷⁹ Bu sefere *“Gazvetü'l-Usre”*; orduya *“Ceyşu'l- Usre”*, sefer zamanına da *“Sa'atü'l-Usre”* adı verilmiştir.⁸⁰

⁷⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, II/384.

⁸⁰ Kök, *“Kâ'b b. Mâlik”*, s. 134-136.

Sonuçta sefere çıkıldı ve Medine'ye 778 km. uzaklıkta ve Suriye yolu üzerinde bulunan Tebûk'e kadar gidildi ve orada karargâh kuruldu. Fakat düşman ordusu ile karşılaşma olmadı. Medine'ye ulaşan haberlerin doğru olmadığı ortaya çıktı ve daha ileri gidilmeden istişare sonucu ordu geri döndü.⁸¹

Kâ'b b. Mâlik, Tebûk Seferi'nden mazeretsiz olarak geride kalan meşhur üç kişiden biridir.⁸² Bu gazveden sonra Müslümanlar, ta ki Kur'an'ın onların tevbelerinin kabul edildiğine dair hükmü gelinceye kadar onlarla ilişkiyi kestiler.⁸³

Sefer sonrası müslümanlar Medine'ye döndüğü zaman Kâ'b b. Mâlik, Allah Rasûlü'nün huzuruna çıkıp özür beyan etmiştir. Hz. Peygamber, niçin savaşa katılmadığını sormuş, o da " *Yâ Rasûlallah! Allah'a yemin ederim ki, senden başka birinin yanında bulunsaydım, ileri süreceğim mâzeretlerle onun öfkesinden kurtulabilirdim. Çünkü insanlara fikrimi kabul ettirmeyi iyi beceririm. Fakat yine yemin ederim ki, bugün sana yalan söyleyerek gönlünü kazansam bile, yarın Cenâb-ı Hakk işin doğrusunu sana bidirecek ve sen bana güceneceksin. Şayet doğrusunu söylersem, bana kızacaksın. Ama ben doğru söyleyerek Allah'dan hayırlı sonuç bekliyorum. Vallahi savaşa gitmemek için hiçbir özürüm yoktu. Hiçbir zaman gazâdan geri kaldığım sıradaki kadar kuvvetli ve zengin olamamıştım,*" diye cevap vermiştir.

Sonunda kendisiyle konuşulması yasaklanmış ve elli gün sonra diğer iki kişiyle birlikte Allah Teâlâ tarafından affedildiğine dair ayetler inmiştir.⁸⁴

5. Hz. Ebûbekir Dönemindeki Faaliyetleri

Kaynaklar, Rasûlullah (as)'ın vefatından sonra Sakîfe toplantısına katılmasından başka Kâ'b'in çokça hatırasını zikretmez.⁸⁵ Sanki o, Rasûlullah (as)'ın vefatıyla kendi kabuğuna çekilmiştir. İslam'ın doğup gelişmesiyle ve Mekke'nin fethiyle insanlar fevc fevc bu dine girmişler ve şiirin ateşi zayıflamaya yüz tutmuştur. Sanki şair sahabî Kâ'b, Rasûl (as) döneminde şiir söyleme görevini tamamlamıştır. Ebûbekir ve Ömer dönemlerinde ön planda olmamıştır. Bu iki dönemde Kâ'b b. Mâlik, Medine'de kalarak müşâvere heyetinde bulunmuştur. Hz. Osman döneminde de bu durum devam etmiştir.⁸⁶

Tarihçiler, Kâ'b b. Mâlik'in Sakîfe'deki seçimden sonra Hz. Osman'ın hilafetine kadar önemli bir hatırasını zikretmezler.

6. Hz. Osman Dönemindeki Faaliyetleri

Hz. Osman hilafete gelince Kâ'b'ın isminin tekrar ön plana çıktığını görüyoruz. Kâ'b bu dönemde yaşanan ihtilaflarda Osman'ın yanında yer aldı. İnsanları Halife'ye destek olmaya teşvik ediyordu.⁸⁷ Ayrıca Halife onu Müzeyne

⁸¹ Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2005, s. 243.

⁸² Diğer iki kişi Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî ile Mürâre b. Rebî' el-Amrî'dir.

⁸³ Buhârî, "Meğâzî" 79; Müslim, "Tevbe", 53.

⁸⁴ Tevbe, 9/117-119.

⁸⁵ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 93.

⁸⁶ Ülkü, *Ashâb-ı Kirâm'ın Meşhurları*, s. 518.

⁸⁷ İsfehânî, *Kitâbü'l-Eğâni*, XVI/241; Zirikî, *el-A'lâm*, V/228; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, II/669.

kabilesinin sadakalarını toplama görevine getirdi.⁸⁸

Mısırlılardan beş yüz kadar kişi Umre yapma görüntüsü içinde Medine'ye yöneldikleri zaman, Hz. Osman, onların fitne niyetiyle geldiklerini biliyordu. Halife Hz. Ali'den yardım isteme niyetiyle Hz. Ali'nin evine geldi ve ondan fitnecilere gitmesini ve onları geri dönmeye ikna etmesini istedi. Ali yanında ensardan ve muhacirûndan oluşan 30 kişilik bir toplulukla harekete geçti. O topluluğun içinde Kâ'b b. Mâlik de vardı.⁸⁹ Topluluk Mısırlılarla konuştu ve onları Mısır'a dönmeye ikna etti. Bundan sonra bir takım olaylar gelişti ve Mısırlılar tekrar Medine'ye döndü. Onlarla birlikte Osman'ın hilafetini desteklemeyenler de birleşti ve Osman'ın evini muhasara altına aldılar. Rivayetler, Kâ'b b. Mâlik'in Sahabe'den ve onların çocuklarından oluşan evde, Osman'ı isyancılara karşı koruyan topluluğun arasında olduğunda birleşir.⁹⁰

Kâ'b, Hz. Osman şehit edilince bu duruma çok üzüldü. Onun ardından mersiyeler söyledi.⁹¹ Onun mersiyesinde; kalp acısı, gözyaşı, Osman'ı savunmayanlara, yardım etmeyip oturup kalanlara kınama ve azarlama vardır. Kâ'b b. Mâlik, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra Mescid-i Rasûl'deki ensarın meclisine girmiş ve uzunca bir şiir inşad etmiştir. Bu şiir üzerine Mescid'de bulunanlar ağlamaya başlamış ve Allah'tan bağışlanmalarını dilemişlerdir.⁹²

Kâ'b, Osman'ın öldürülmesi üzerine meydana gelen savaflara iştirak etmedi. O, fitneden uzak kalmayı tercih etti. Ali ile Muaviye'nin savaşımdan uzak durdu.

7. Hz. Ali Dönemindeki Faaliyetleri

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra hiç kimse yönetime talip olmak istemedi. Bir süre sonra Hz. Ali'ye biat edildi. Fakat bir kısım sahabî, halifeye biatı ya geciktirdi ya da biat etmedi. Kâ'b, ensardan Ali'ye biatı geciktirenlerdendi.⁹³ Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Kâ'b ile ilgili bir hatırıya rastlamıyoruz. Kâ'b, Muâviye ile Ali arasındaki mücadelede taraf olmamış, fitneden uzak durmuştur.⁹⁴ Ziriklî, Kâ'b'ın Halife Hz. Ali'ye destek çıkmadığını ve savaflara da iştirak etmediğini söyler.⁹⁵

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh adlı eserinde Hz. Ali'ye biat etmeyenler ya da geciktirenler hakkında bir takım iddialar ortaya atar. Kâ'b b. Mâlik için de Osman döneminde Müzeyne kabilesinin zekatlarını toplamakla görevli olduğunu, fakat Kâ'b'ın toplanan zekatları zimmetine geçirdiğini rivayet eder.⁹⁶

Kâ'b'ın Müzeyne kabilesinin zekatlarını toplamakla görevli olması doğrudur. Fakat böylesi delili olmayan bir suç isnadı, Hz. Peygamber'in yanında

⁸⁸ Ânî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 68.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III/169.

⁹⁰ Ânî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 68-69;

⁹¹ İsfehânî, *Kitâbü'l-Eğâni*, XVI/242-243.

⁹² Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 96-98.

⁹³ Taberî, *Târîh*, V/206-207.

⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V/457.

⁹⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, V/228.

⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III/196.

uzun yıllar yer almış, Peygamber Şairi sıfatını kazanmış ve doğruluk kahramanı olarak Allah tarafından affedilen bir sahabî için söylenmesi mümkün olmayan bir ifadedir. Böyle bir suçun işlendiğini kabul etsek bile Kâ'b'ın bu suçtan dolayı yargılandığına ya da cezalandırıldığına dair bir bilgiye rastlamıyoruz.

8. Kâ'b b. Mâlik'in Vefatı

Kâ'b b. Mâlik hayatı boyunca İslâm'a ve Müslümanlara şiiirleriyle ve kılıcıyla hizmet etti. Uzun ve bereketli bir hayat yaşadı. O, hayatının sonlarına doğru meydana gelen birçok olaydan uzak kaldı. Hz. Osman'ın vefatı üzerine meydana gelen karışıklıklara hiç girmede.

Onun vefat senesinde ihtilaf edilmiştir. Birçok müellif onun hicrî 50/670 senesinde vefat ettiğini söyler. 40/661, 51/671 ve 53/673 tarihlerini söyleyenler de vardır. Ancak en tutarlı olanı, hicrî 50 tarihidir.⁹⁷

Kâ'b b. Mâlik, çoğunlukla Medine'de ikamet etti. Oğlu Abdullah'ın rivayet ettiği Cuma namazı kıssasının ortaya çıkardığı gibi son dönemlerinde de Medine'de bulundu ve Muaviye döneminde de gözlerini kaybetti.⁹⁸ Tarihçiler onun 77 yıl yaşadığında hemfikirdirler.⁹⁹

C. KÂ'B B. MÂLİK VE ŞİİR

Kâ'b b. Mâlik, İslâmî dönemde olduğu gibi cahiliye döneminde de meşhur bir şairdi. Müslüman olmasından sonra şiiir melekesinin gelişmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Allah'a ve Rasûlüne olan sağlam imânı, Nebî (as)'ın sohbetinde bulunması, onun gazvelerinde ve seferlerinde yer alması yeteneklerini, hissiyatını zirveye çıkardı. Müşriklerin Nebî (as)'a karşı koymalarındaki düşmanlıktaki şiddetini ve davetini geçersiz kılmaya çalışmalarını görünce Hakk'ın zaferi için mücadeleye atıldı. Zarif, kuvvetli, etkili söz ve şiiir yoluyla onların ortaya koyduğu nefrete ve kinlerine karşılık verdi. İnsanlar onu daha çok şiiir yönüyle tanıyordu. Öyle ki Nebî (as) ile Mekke'de ilk kez karşılaştığında "Şair olan Kâ'b mı?" sorusuna muhatab oldu.

O dönemde şiiir, yerine göre kılıçtan etkili oluyordu. Kâ'b'ın ve diğer şairlerin söyledikleri hicriyeler, anında ezberleniyor, ağızdan ağıza dolaşarak yerini buluyor ve müşrikler üzerinde bomba etkisi yapıyordu. Onun Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere birçok savaş ve olayla ilgili şiiirleri vardır. Savaşın vasıflarını ve hamaset duygularını şiiirlerinde işler.¹⁰⁰ O, Medinelilerin olduğu kadar Arabistan'ın da ileri gelen şairlerindendi. Kâ'b Medine'nin beş büyük şairinden biri kabul edilir. İbn Sellâm, onu Arap şehirlerinin en büyük şairlerinden olarak nitelendirir. Ve ona "Usta Şair" der.¹⁰¹ Onun şiiirleri;

⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't Ta'dîl*, VII/161; Zehebî, *Târîh*, IV/20; Safedî, *el-Vâfi*, XXIV/257; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, II/669; Ziriklî, *el-A'lâm*, V/228.

⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't Ta'dîl*, VII/161; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III/382; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, II/669.

⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't Ta'dîl*, VII/161; Safedî, *el-Vâfi*, XXIV/257; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, II/669; Ziriklî, *el-A'lâm*, V/228.

¹⁰⁰ Afîf, "Mücemü's-Şuarâ", s. 297.

¹⁰¹ Cumahî, Muhammed b. Sellâm, *Tabakâtü's-Şuarâ*, thk. Muhammed Süveyd, Beyrût 1998, s. 104-105.

terkiplerin ve lafızların kolaylığıyla dikkat çeker.

Birgün Hz. Peygamber, Kâ'b'in kapısının önünde durunca, durumu fark eden Kâ'b, hemen huzura çıkar. Hz. Peygamber ona "*Şiir inşad et*" buyurur. O da şiirini okur. Şiir bitince ona yine "*oku*" der. Bunun üzerine Kâ'b aynı şiiri üç kez tekrar eder. Söz konusu kasidenin yerini bulduğunu belirtmek için Yüce Peygamber (sav) ona dönerek "*İşte bu, onlara okların saplanmasıdan daha etkilidir.*" der.¹⁰²

Şu olay üzerine de Kâ'b'in şiire olan iştiağı artmıştır. Kâ'b bir gün Rasûl (as)'a "*Ey Allah'ın Rasûlü şiir hakkında ne düşünüyorsunuz?*" diye sordu. Rasûl (as): "*Mü'min kılıcıyla ve diliyle cihad eder*" buyurdu. Rasûl (as), Kâ'b'in şiirini över ve "*Sen şiir işini iyi yapıyorsun*" derdi.¹⁰³

Ensardan üç kişi Kureyş'i hicvediyordu ve şiirleriyle onlara cevap veriyordu. Bunlar Hassân b. Sâbit, Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha idi. Hassân b. Sâbit ve Kâ'b b. Mâlik Kureyşlilerin sözlerine yaşanan olaylarla, Eyyâmü'l-Arap'tan¹⁰⁴ örneklerle, kahramanlıklarla ve benzeri sözlerle karşılık veriyordu. Abdullah b. Revâha ise onları inkarlarıyla (küfürle) yeriordu. Hassân b. Sâbit ve Kâ'b b. Mâlik'in sözleri Kureyş'e karşı Abdullah b. Revâha'nın sözlerinden daha sert idi.¹⁰⁵

Kâ'b b. Mâlik'in şiir konusunda bir hatırası da şudur; Ahzab günü müşrikler yenilince Rasûl (as) buyurdular ki; "*Bugünden sonra müşrikler sizi yenemez. Artık siz onları yeneceksiniz. Fakat onlardan eziyet verici sözler işiteceksiniz ve sizi hicvedecekler. Bu saldırılara karşı kim Müslümanların ırzını korur?*" Abdullah b. Revâha kalktı ve "*ben*" dedi. "*Sen güzel şiir söylersin*" diyerek onu taltif etti Hz. Peygamber. Sonra Kâ'b kalktı ve "*ben savunurum*" dedi aynı şekilde. Peygamber (as) ona da "*Sen de şiiri güzel söylersin*" diyerek onu da taltif etti.¹⁰⁶

Kâ'b'in cahiliye şiirinin özellikle yedi beyit dışında tamamı kaybolmuştur.¹⁰⁷ Öyle görünüyor ki râvîler Kâ'b'in cahiliye dönemindeki şiirlerini rivayet etmeye çok önem vermemişlerdir.

1. Kâ'b b. Mâlik'in Şiir Dîvânı

Kâ'b b. Mâlik'in dîvânından sadece kaynaklarımızın aldığı kadarı günümüze ulaşmış, diğer kısmı maalesef ulaşamamıştır. Bugün elimizde Kâ'b b. Mâlik'in şiirlerinden oluşan iki kapak arasında bir kitap bize ulaşmış değildir. Ancak Sâmî Mekkî el-Ânî, 584 beyti dîvân tertibine getirerek "*Dîvânü Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî*" ismiyle telif etmiştir. Bu kalanlar, farklı kaynakların kaydettikleridir. Ânî, bu çalışmayı Kâ'b'in dîvânını bulmaktan ümidini kestiği zaman yapmıştır. Kâhîre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde master derecesinde bir

¹⁰² İsfehânî, *Kitâbu'l-Eğâni*, XVI/170.

¹⁰³ Cübûrî, "*Kâ'b b. Mâlik*", s. 225.

¹⁰⁴ Arapların savaşları ve önemli olayları.

¹⁰⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/248.

¹⁰⁶ İsfehânî, *Kitâbu'l-Eğâni*, XVI/246.

¹⁰⁷ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 130.

çalışma yapmış, Bağdat Üniversitesi de yayınlanmasına yardımcı olmuş, Bağdat'ta (1386/1966)'da "Mektebetü'n-Nehzâ" tarafından basımı yapılmıştır.

Kâ'b'ın çocukları ki bir kısmı zaten şairdir, babalarının şiirlerinin ravileri olmuş, ensâr da onun şiirlerini rivayet etmeye önem vermişlerdir. Çünkü bu şiirler, kültürlerinin yeni kuşaklara aktarımıydı. Kâ'b'ın şiirlerinin başlıca ravileri şunlardır: eş-Şa'bî (ö. 103/721), Ebû Amr eş-Şeybânî (ö. 206/821), Vâkîdî (ö. 207/822), Ebû Ubeyde (ö. 210/825), Ebû Zeyd el-Ensârî (ö. 215/830), İbn Habîb (ö. 245/860), İbn Şebbe (ö. 262/876) 'dir.

Dîvânı bir araya getiren müellif, Kâ'b'ın şiirlerini de tarih sırasına göre şu kaynaklardan toplamıştır;¹⁰⁸

1- Ebû Muhammed, Abdümelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî (ö. 218/833), *Sîretu İbn Hişâm*. Dîvân'ın câmisi 432 beyiti es-Sîre'den almıştır. Bu tek kaynaktan alınan en büyük miktardır.

2- Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/922), *Târîhu'l-Ümeme ve'l-Mülûk*. 24 beyti buradan rivayet etmiştir.

3- Ebu'l-Ferec el-İsfehânî (ö. 356/967), *el-Eğânî*. Ondan 38 beyit almıştır.

4- Fethu'd-dîn Ebi'l-Feth, Muhammed b. Muhammed el-Endelûsî (İbn Seyyidinnâs diye mâruftur)(ö. 734/1334), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Siyer*. 32 beyit buradan almıştır.

5- Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Bekr el-Eş'arî el-Mâlikî (ö. 741/1341), *et-Temhîd ve'l-Beyân fî Makteli's-Şehîdi Osmân*. Kâ'b'dan 62 beyit almıştır. Hepsisi de Osman b. Affân'a mersiye niteliğindedir.

6- İsmail b. Ömer b. Kesîr (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Kâ'b'dan 316 beyit aktarmıştır. O da çoğunu İbn Hişâm'dan almıştır.

7- Şeyh Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 1093/1682), *Hizânetü'l-Edeb*. Kâ'b'ın 50 beytini rivayet etmiştir.

8- Abdümelik b. Huseyn el-Mekkî (ö. 1111/1699), *Simtu'n-Nücûmi'l-Avâli fî Enbâi'l-Evâli ve't-Tevâli*. Kâ'b'ın 181 beytini almıştır. Çoğunluğunu İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinden almıştır.

9- Diğer Kaynaklar: Bu kaynaklardaki alıntı beyitler sayılan kaynaklardan daha azdır. Bunlar; İbn Sellâm (ö. 231/846), *Tabâkât-ı Fuhûli's-Şuarâ*; Cevherî (ö. 400/1009), *Sihâh*; Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), *Mûcemü'l-Buldân*; İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*; Bekrî (ö. 487/1094), *Mu'cem Musta'cem*.

2. Kâ'b b. Mâlik'in Şiirinin Konuları

Kâ'b b. Mâlik, şiiri bir meslek olarak veya geçimini temin etmek amacıyla söylemiyordu. Bilakis iman sahibi nefsinin hedeflerini ortaya koyan şiirler söylüyordu. Kâ'b'ın şiirlerinde, kendisinden önce gelen şairlerin dercettiği geleneksel şiir konularından bir kısmının bulunmadığını görmek şaşırtıcı değildir. Aşk şiirle-

¹⁰⁸ Ânî, *Dîvân*, s. 132-134.

ri ve içki âlemlerini anlatan şiirler gibi. Zaten Rasûlullah'ın şairinin alaycı, mas-karalık konusu olan, ahlaktan yoksun şiirler söylemesi uygun olmazdı. Kâ'b şiir-lerindeki tasvirlerde görüldüğü gibi, hayâsızca hayat yaşayan bir kişi olarak ta-nınmadı.

Müslümanların cesaretiyle ve Allah yolundaki imtihanlara verdikleri güzel karşılıkla övünmek, Peygamber'i methetmek, Peygamber'e ve onun davetine düşmanlık edenleri hicvetmek, Allah yolunda şehid düşen İslâm büyüklere mersiye söylemek ve düşmanları tehdit etmek suretiyle korkutmak onun şiirinin ana konularını oluşturur.

Yine Kâ'b'ın şiirlerinde azarlama ve kınama, hikmetli ifadeler, öğüt ve sevgi konuları yer bulur. O, şiirlerinde sadece tek bir metodu takip etmez. Övünmeyi konu edinir, ardından hicivde bulunur, metheder sonra övünmeye döner. Bazen de bütün bu özellikler birbirine karışır.

2.1. Medh (Övmek)

Sözlükte *“övmek, birinin meziyetlerini dile getirmek”* anlamındaki medh kökünün sonuna nisbet eki getirilerek yapılmış olan medhiyye kelimesi Türk-çe'de *“övgü şiiri”* manasında kullanılan bir edebiyat terimidir.¹⁰⁹ Hicvetmenin karşıtı olan¹¹⁰ medh, Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Şa-irlerin genellikle kabilelerini, bazen de kendilerini tehdit ve tehlikelerden koru-mak amacıyla devlet başkanlarına hitaben nazmettikleri özür beyanı, af ve merhamet dileyen şiirler en eski medhiyeler olarak bilinir.¹¹¹

Kâ'b b. Mâlik'in medh üzere şiiri çok değerlidir. Buna sebep, insanların kibre ve büyüklenmeye kapılma ihtimalidir. Bunun için, onun ele aldığı medh konula-rı; kişinin imanı ve yeni dinin öğretilerine bağlılıkla alakalı idi. Kâ'b'ın ele al-dığı şiirlerde *“Rasûl'e medh, Haşimoğullarına medh ve İkinci Akabe'deki Nakîblere medh”* en başta gelen medh çeşitlerindedir.¹¹² Benî Haşim için özel bir medh içeren şiir inşad etmemiştir. Onlar için olan medhi Mûte Şehidleri için söylediği mersiye'nin içinde geçer. Onların başında da Mûte ordusunun komu-tanı Câfer b. Ebî Tâlib gelir.¹¹³ Kâ'b'ın medhinde ilk sırayı Hz. Rasûl alır. Kâ'b b. Mâlik, Rasûlullah'ı çok seviyordu. O, şiirinde;¹¹⁴

“Rasûl bizim içimizde bir yıldız gibidir,

O yıldızda nur var, diğer yıldızlardan parlak, O Rasûl bizim için geldi ve biz O'na uyduk,

Biz O'nu tasdik ediyoruz, Onlar ise yalanlıyorlar, Bu tavrımız bizi Arapların en şerefli yaptı. Rasûl bizim içimizde ve biz onun emirlerine uyarız,

Bizim aramızdayken bir şey söylerse hemen kabul ederiz,

Ona Rabbinin katından Cebrâil gelmiştir,

¹⁰⁹ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsim Mahmud b. Ömer, *Esâsu'l-Belâğâ*, Beyrût 2001, m-d-h maddesi.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût 1986, m-d-h maddesi, XIII/49.

¹¹¹ Durmuş, İsmail, “Methiye” *DİA*, Ankara 2004, XXIX/406.

¹¹² Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 194.

¹¹³ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 200.

¹¹⁴ Ânî, *Divân*, s. 80.

Cebrâil yer ile gök arasında gidip gelir.” diye Rasûlullah'a övgüde bulunur.

2.2. Fahr (Övünme)

Sözlükte “*övünmek, hasletlerinden ve geçmişteki başarılarından övgüyle bahsetmek*”¹¹⁵ anlamına gelen fahr kelimesi, edebiyat terimi olarak şairlerin kendilerinden, kabile, soy, sop, nesep, inanç, din, mezhep ve meşreplerinden, edebî ve siyasî güçleriyle şiirdeki ustalık, yetenek ve faziletlerinden övünerek söz ettikleri şiir türünü ifade eder.¹¹⁶ Kâ'b b. Mâlik'in aşağıdaki beyti fahr konusunda en iyi örneklerden biri olarak gösterilir.¹¹⁷

“Bedr kuyusunda (Allah) yüzlerini geri çevirdiğinde, Cebrâil de sancağımız altındaydı, Muhammed (as) de!”

O, insanlara karşı kendisiyle övünmedi. Nesebinin saygınlığı sebebiyle kavmiyle de övünmedi. Onun övünmesi yeni dinin yayılması ve getirdiği ahlakî özellikleri yönüyledir.

2.3. Hecâ (Hicvetme, Kusurlarını Ortaya Dökme)

Rasûlullah (as), müşriklerin saldırılarına hem silahla hem de dil (şiir) ile karşılık verilmesini istiyordu. Bu isteğe Kâ'b b. Mâlik olumlu karşılık vermişti. Kâ'b, Yahudileri, Müşrik Arapları, Benî Nadîr'i, Benî Kureyza'yı, Kureyş'ten müşrik Arap kabileleri, Benî Câ'fer b. Kılâb'ı, Benî Lihyân'ı fertlerden ise Abdullah b. ez-Zibârâ'yı, Âmir b. Mâlik'i, Amr b. Sayfî'nin kölesi Ebû Âmir'i, Übeyy b. Halef'i hicvetti.¹¹⁸ Kâ'b, hicivde bulunurken aşırılığa kaçmadı. Onları ihanetleri, korkaklıkları ve düşmanlıklarıyla hicvetti.

Birgün Ebû Süfyân'ın Allah Rasûlünü hicvettiği haberi kendisine gelince Kâ'b, Rasûl'den onu hicvetmek için izin istedi. Kendisine izin verilince şu dizeleri inşad etti:

“Sehîneh¹¹⁹, Rabbine üstün gelmek için geliverdi, ama boşuna;

Çünkü her şeye galip gelene (Allah'a) üstün gelmeye uğraşanlar hiç şüphesiz yenileceklerdir.”

Bu beyti dinleyen Hz. Peygamber, ona; *“Ey Kâ'b! Şüphesiz ki Allah senin bu sözüne karşılık sana teşekkür etti”* buyurmuştur.¹²⁰

2.4. Tehdit

Kâ'b'ın şiirlerinin bir konusunu da tehdit içerir. Kâ'b, savaş ile düşmanları korkutuyordu. Onun tehdit ifadeleri hecâsının ve fahrının içindeydi. Tehdit içeren bir şiirini Benî Lihyân'a karşı söyler. Şiirinde şöyle seslenir;

“Eğer Benî Lihyân yerinde dursaydı,

¹¹⁵ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, f-h-r maddesi s. 557; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, f-h-r maddesi, X/198.

¹¹⁶ Durmuş, İsmail, “Fahr” *DİA*, İstanbul 1995, XII/79.

¹¹⁷ Öznurhan, Halim, “Arap Şiirinde Fahr Teması”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 22 (2006), s.153.

¹¹⁸ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 204.

¹¹⁹ Kureyşliler kastediliyor. Sehineh; yağ ve un ile yapılan çorba türü sıcak bir yemek. Kureyşliler bunu çok yerd. Bu sebeple ayıplanırdı.

¹²⁰ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, III/383.

*O zaman neyle karşılaşacaklarını göreceklerdi.
Karşı karşıya gelindiğinde her nefiste bir korku meydana gelirdi,
Yıldızların ışıklarının birbirine girmesi gibi, Onların korkularıda birbirine ka-
rıştı.*

*Lâkin onlar korktular, korkak çöl sıçanı gibi, Hicaz'ın dağlık yollarını tuttu-
lar.”¹²¹*

2.5. Nekîza (Atışma)

Nekîza, başkalarının yaptığı hicivlere karşılık vermek demektir. Karşıdaki-
nin söylediğini nakzetmektir, yalanlamaktır. Cahiliye döneminde şair, kabilesi-
nin övgüye değer niteliklerini ortaya koymak için bir kaside söyler, doğal olarak
bu arada rakip kabileye sataşır. Bunun üzerine rakip kabilenin şairi de bir ka-
side ile ona karşılık verir. Bu tür atışmalar, nekîza/nekâiz adı verilen şiir türü-
nün doğmasına yol açmıştır.¹²²

Kâ'b'ın Dırâr b. el-Hattâb'a karşı Bedir savaşında söylediği nekîza meşhur-
dur.¹²³

2.6. Risâ' (Ağıt, mersiye)

Sözlükte “ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek”
anlamında Arapça masdar olan mersiye (risâ') “bu amaçla söylenen sözler”
manasında isim olarak da kullanılır.¹²⁴

Ölünün arkasından ağlamayı yasaklayan hadislerin etkisiyle Hz. Peygamber
için söylenmiş mersiyeler hem kısa hem de azdır. Kâ'b b. Mâlik'in divanında üç
kısa şiir yer almıştır.¹²⁵ Kâ'b'ın mersiyelerinin büyük çoğunluğunun kayboldu-
ğuna şahit oluyoruz. Çünkü mersiyelerin bir kısmının parça vaziyette bulunması
bizim bunu düşünmemize sebep oluyor.

Kâ'b'ın Rasûlullah'a olan sevgisini biliyoruz. Rasûl (as) vefat ettiğinde Kâ'b
çok ağladı. Onun için mersiye söyledi. Aşağıdaki şiir, onun söylediği mersiyeden
bir bölümdür.¹²⁶

“Ey göz! Bulgur bulgur gözyaşlarıyla ağla,

Yeryüzünün en seçkin insanına.

Rasûl için ağla, ona ağlamak lazım, Savaşta düşmanla karşılaşınca,

Devenin taşıdığı en hayırlı kişi için ağla.

İnsanların Allah'tan en çok korkanı için ağla.

Değerli, şerefli ve efendi olan kişiye ağla.

Cömertlerin ve mahlûkatın en hayırlısına ağla.”

¹²¹ Ânî, *Divân*, s. 88.

¹²² Öznurhan, “*Arap Şiirinde Fahr Teması*”, s. 150.

¹²³ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 231.

¹²⁴ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, r-s-y maddesi s. 259; Toprak, M. Faruk “Mersiye” *DİA*, Ankara 2004, XXIX/215.

¹²⁵ Ânî, *Divân*, s. 173, 198, 281.

¹²⁶ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 252.

3. Şiiriyle İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i Savunması

Kâ'b b. Mâlik şiir yönüyle bütün kabiliyetlerini dinin hizmetinde kullandı. O, İslâm'ı en güzel şiirler ortaya koyarak, en etkili sözleri söyleyerek müdafaa ediyordu. Kendisi sözlerinde fesahat sahibi, terkipleri sağlam bir şairdi ve şiirleriyle Rasûlullah'a yapılan ezâlara karşılık veriyordu. Kâ'b b. Mâlik, Mekke'nin fetminden önce İslâm'a ve Hz. Peygamber'e yöneltilen hicivlere cevap vermiş ve Rasûlullah'ın takdirini kazanmıştır.

Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'e yaklaşık yirmi yıl düşmanlık beslemiş, en kötü şekilde onu hicvetmişti. Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye hicret edince ve Medine'de hoş bir şekilde karşılanınca bu durum Mekkeli Müşriklere ağır geldi. Ebû Süfyân b. Harb ve Übeyy b. Halef, ensara bir mektup yazdılar. Mektupta, Peygamber'e kendilerinin büyük öfke duydukları, Medinelilerin onu korudukları ve onu kendilerine teslim etmeleri gerektiği durumlar ifade edilmekteydi. Bu iki kişiye Kâ'b b. Mâlik bir şiir yazdı. Ensarın seçtiği nakiblerin isimlerini zikretti. Şiirinde Übeyy b. Halef'e fikrinin yanlış olduğunu ve düşüncelerin Müslümanların Mekke'deyken muhasara altında tutuldukları dağda, mahallede son bulduğunu, Allah'ın her şeyi gören ve işiten olduğunu ifade etti. Yine Ebû Süfyân'a; Muhammed'in kendileri için Allah'ın hidayetinden bir nur olduğunu, onun kuvvet oluşturmasının Rasûl'e tâbi olan grubu ahidlerinden döndürmeyeceğini ifade etti.¹²⁷

4. Kâ'b b. Mâlik'in Nesir Gücü

Kâ'b b. Mâlik'in şiir yönüyle dilinin ne kadar güçlü olduğunu yukarıda örnekleriyle gördük. Onun şiirde olduğu gibi nesirdeki yüksek konumuda dikkatlerden kaçmıyordu.

Kâ'b b. Mâlik'in Tebûk seferine katılmayışının sebebini, sonrasında yaşadıklarını ve tevbesinin kabul edilmesine dair anlattığı kıssa onun nesirde ne denli söz sahibi olduğunun en güzel delillerindendir. Bu metin edebî özelliğiyle dilden dile dolaşmaktadır. Sahip olduğu nesir gücüne kendisi Tebûk gazvesi sonrası şu sözleri ile işaret eder; *"Senden başka birinin yanında olsaydım kuşku yok ki bana verilen edebî güçle ondan sıyrılırdım."*¹²⁸

Yine kendisi, Mekke-i Mükerreme'ye gitmesi olayını ve İkinci Akabe Biatı'nda bulunmasını parlak hikaye üslûbuyla ve belâğat yönü yüksek nesir edebiyatıyla anlatır.¹²⁹

Kâ'b b. Mâlik'in kaynaklarda zikredilen diğer birçok hatırası, yüksek edebî üslupla bizlere kadar gelir.

Sonuç

Peygamber Şairi sıfatıyla bilinen Kâ'b b. Mâlik, İslâm'ın ilk döneminde Müslümanlığı seçmiş bir sahabidir. Hz. Peygamberle birlikte önemli birçok hadisede rol almış, İslâm düşmanlarına karşı kılıcıyla mücadele ettiği gibi şiirleriyle de

¹²⁷ Hâşimî, *Kâ'b b. Mâlik*, s. 40-41.

¹²⁸ Buhârî, *"Meğâzî"* 79; Müslim, *"Tevbe"*, 53.

¹²⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, III/171-182.

mücadele etmiştir. Savaşlarda Müslümanlara moral vermiş, düşmanı hicvetmiş, müşrikleri acı son ile tehdit ederek korkuya kapılmalarına sebep olmuştur. Söylediği şiirlerle Hz. Peygamber'in iltifatlarına mazhar olmuştur. Peygamberin vefatından sonra adeta hayata küsmüş ve çok fazla hadiselerin içerisinde görünmemiştir. Tebük seferine mazereti olmamasına rağmen katılmayışi sebebiyle kınanmış, hakkında bağışlandığına dair ayetlerin inmesi söz konusu olmuştur. Uzun ve bereketli bir ömür yaşayan Kâ'b b. Mâlik 77 yaşında 50/670 tarihinde Medine'de vefat etmiştir.

Kaynaklar

- » A'zamî, Saîd, "Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Nemûzec min Şi'rih", *el-Ba'su'l-İslâmî*, Lucknow, XXVIII/7 (1984): 70-84.
- » , *Şuarâu'r-Rasûl*, Beyrût 2001.
- » Affî, Abdurrahman, Mûcemu's-Şuarâi'l-Câhiliyyîn ve'l-Muhadramîn, yy., ty.
- » Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, İntişârâtü'ş-Şerîfî'r-Rîzâ, yy., 1993.
- » Cumahî, Muhammed b. Sellâm, *Tabakâtü's-Şuarâ*, thk. Muhammed Süveyd, Beyrût 1998.
- » Cübûrî, Yahyâ, "Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî", *Mecelletü'l-Mecmei'l-İlmî el-İrâkî*, yy. 1965.
- » Durmuş, İsmail, "Fahr" *DİA*, İstanbul 1995, XI/79.
- » , "Methiye" *DİA*, Ankara 2004, XXIX/406-408.
- » Fayda, Mustafa, "Kahtân" *DİA*, İstanbul 2001, XXIV/201-202.
- » FR. Buhl, "Kâ'b b. Mâlik", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay, Eskişehir 1997, VI/4-5.
- » Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993.
- » , *Hız. Peygamber'in Savaşları*, çev. Erinç Yurter, İstanbul 2002.
- » Hasan, İbrahim Hasan, İslam Tarihi, çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İstanbul 1996.
- » Hâşimî, Muhammed Ali, Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî es-Sahâbî eş-Şâir el-Edîb, yy., 1965.
- » İsfehânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, *Kitâbu'l-Eğânî*, Beyrût 1992.
- » İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstîâb fî Ma'rîfeti'l-Ashâb*, Beyrût 1995.
- » İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs, *el-Cerh ve't-Ta' dîl*, Beyrût 1952.
- » İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Beyrût 1971.
- » , *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrût 1993.
- » İbn Hanbel, Ahmed, *el-Mûsne'd*, İstanbul 1992.
- » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdümelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhafız Şilbî, Beyrût 1995.
- » İbn İshak, Muhammed b. İshak, *Sîretü İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981.
- » İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrût 1998.
- » İbn Mâce, Hâfız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, Mısır 1952.
- » İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût 1986.
- » İbn Sa'd, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût ty.
- » İbn Seyyidinnâs, Fethu'd-dîn Ebî'l-Feth el-Endelûsî, *Minehu'l-Mideh*, Dimeşk ty.
- » İbnü'l-Esîr, İzzüddîn b. Ebî'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fî't-Târîh*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul ty.
- »Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rîfeti's-Sahâbe, Beyrût ty.
- »el-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb, Beyrût 1994.
- » Kandehevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, Dimeşk 1983.
- » Kandeмир, M. Yaşar, "Kâ'b b. Mâlik" *DİA*, İstanbul 2001, XXIV/4-6.
- » Kehmâl, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, Beyrût 1993.
- » Kök, Bahaddîn, "Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî ve Tebük Seferiyle İlgili Durumu" *EAÜİFD*, Erzurum, (1988): 129-141.
- » Müslim, Ebu'l-Huseyn, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrût ty.
- » Önkâl, Ahmet, Rasûlullâh'ın İslâm'a Davet Metodu, Konya 1984.
- » Öznurhan, Halim, "Arap Şiirinde Fahr Teması", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 22 (2006): 149-160.
- » Safedî, Salahuddîn Halil b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Beyrût 2000.
- » Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2005.

- » Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümeme ve'l-Mülûk*, Beyrût 2002.
- » Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevrâ, *Sünenu't-Tirmizî*, Mısır ty.
- » Toprak, M. Faruk "Mersiye" *DİA*, Ankara 2004, XXIX/215-217.
- » Vâkidî, Muhammed b. Ömer b. Vâkid, *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Muhammed Abdülkadir Ahmet Atâ, Beyrût 2004.
- » Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, Beyrût 1985.
- », *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmûrî, Beyrût 1990.
- » Zemaşşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *Esâsu'l-Belâğâ*, Beyrût 2001.
- » Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim*, Beyrût 2005.